

Л. Б. Стрюк, канд. філол. наук, проф.
ДВНЗ "Криворізький державний педагогічний університет",
Г. М. Шалацька, канд. філол. наук, доц.
ДВНЗ "Криворізький національний університет"

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИКИ ІВАНА ФРАНКА

Досліджено художні особливості громадянської й інтимної лірики І. Я. Франка. Доведено важливу виразально-зображальну роль у художній палітрі поета епітетів, порівнянь, метафор, поетичних звертань, антитез, зіставлень, паралелізмів, інакомовності, повторів і риторичних фігур.

Ключові слова: художні засоби; художні прийоми; тропи; художні деталі; стилістичні фігури.

М. Коцюбинський високо оцінив поетичну майстерність І. Франка, зазначивши, що в нього "легкі, ніжні вірші, [...] не знаєш, кому оддати перевагу: чи поетові боротьби, чи поетові – лірикові, співцеві кохання і настроїв" [7, с. 58–59].

На думку О. Білецького, "на поетичній лірі Франка основними є три струни. Перша – це бойові пісні, подібні до пісень Тиртея, який за легендою, запаливав спартанські війська на подвиги. Друга – це струни інтимної лірики, гірких роздумів над особистим життям. І третя – струна викриття, обурення, іронії, глузування" [1, с. 195]. Ця думка вченого нам цілком імпонує.

Тісний зв'язок лірики І. Франка з народною пісенністю помітили В. Щурат і О. Дей. Вони відзначали, що в нього вірш часто починав народжуватися із шукання ритмомелодики, а вона вела за собою і текст. Звідси – майже цитатні початки деяких віршів другого "жмутка": "Зелений явір, зелений явір...", "Ой ти, дівчино, з горіха зерня..." , "Червона калино, чого в лузі гнешся?...", "Ой ти, дубочку кучерявий...", "Ой жалю мій, жалю..." й ін. Однак таким фольклорним був тільки заспів, далі уява поета визволялась від впливу пісні-поштовху до створення вірша, навіть якщо рядки вірша не були прямою цитатою якогось конкретного фольклорного твору. [2, с. 36, 38–39].

М. Ільницький у своїх наукових спостереженнях розширює цю думку й зазначає, що "іноді Франко стає на небезпечні грані

до стилізації, але ніколи не переступає її, народнопісенні образи, звороти – це мовби інкрустації в його оригінальному тексті чи поштовх для розгортання ліричного сюжету, в якому владно домінує сила поетичної індивідуальності" [5, с. 5].

Спираючись на наукову позицію О. Білецького, ми прагнули дослідити художні особливості кожної з "трьох струн" лірики І. Франка.

За нашими спостереженнями, у поезії І. Франка дійсність постає як втілення потворного, тому його твори сповнені заклику до боротьби, а сам поет постає творцем сповнених бойової насаги рядків. Насамперед це знаходить відображення в рядках, які визначають завдання митця, його творче кредо:

[...] ти в свою пісню, співаче вкладай,
Біль свій, і щастя, й життя їй віддай.
Будь її колос, лушпиння й стебельце! [8, с. 91].

Високе завдання поезії він вбачав у правдивому відтворенні дійсності, вираженні духовних сил народу:

Пісня і праця – великі дві сили!
їм я до скону бажаю служити [8, с. 90].

У поезії "Земле, моя всеплодюча мати" образом вогню, що набуває в контексті значення полум'яної пристрасті, прагне житворну силу свого слова спрямувати на боротьбу з неправдою за людські права:

Дай теплоти, що розширює груди.
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграничну будить
Чисту любов!
Дай і огню, щоб ним слово налити.
Душі стрясать громовую дай власть,
Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть! [8, с. 48].

Поет закликає, звертаючись до розуму-бистроума в народі "розхитати ясні думи, / розрости бажання волі, / Виплекай братерську згоду, / Поєднай велику силу, / Щоби разом, дружно стала, / Щастя, волі добувала!" [8, с. 55]. Сенс життя І. Я. Франко

бачить лише у боротьбі, бо "Лиш боротись значить жить!" [8, с. 57], тому вдаючись до інакомовної форми закликає "Vivere memento!" – "Пам'ятай, що живеш!" [8, с. 57], а значить борись.

Усі ці твори належать до збірки "З вершин і низин", яка, як зазначив П. Колесник, має складну будову, "складається з семи великих розділів" [6, с. 7]. Дослідник вдається до розкриття поетики назви збірки та її розділів: "Назви "De profundis" (ми б сказали: "з глибин" чи "з низин" народних) і "Excelsior" (ми б сказали "з вершин" великих ідей епохи) не лише ще раз підкреслюють широту й багатство тем Франкової лірики, а й розкривають назву самої книги – "З вершин і низин"" [6, с. 7].

Першим твором цієї збірки "Гімн" поет закликає:

Не ридать, а добувати
Хоч синам, як не собі
Крашу долю в боротьбі [8, с. 44].

Автор-борець констатує, що "мільйони чекають щасливої зміни, що людськість, мов красна весна оновить" [8, с. 47]. Образ весни в поета постає як символ оновлення не лише у природі, художня паралель із якою властива І. Я. Франкові, а й у суспільному житті. Його поезія громадянського звучання сповнена риторичних конструкцій, спрямована пробудити соціальну самосвідомість народу й борців за його права. За літературною традицією використовується образ орача чи сіяча:

Встань, орачу, встань!
Сій в щасливий час золоте зерно! [8, с. 47].

Ключовими словами в ліриці І. Франка постають похідні від слова "щастя", що окреслює мету прагнень як у боротьбі, так і в особистому житті, є всеохоплюючим втіленням авторського ідеалу. У творі "Гріє сонечко" лунає заклик до об'єднання прогресивно налаштованих борців за щастя народу:

Гей, брати! В кого серце чистее,
Руки сильніі, думка чесная, –
Прокидайтеся!
Встаньте, слухайте всемогучого
Поклику весни" [8, с. 48].

Інакомовність цих рядків очевидна, а авторська позиція щодо оновлення суспільного життя підкреслюється спонукуваннями-закликами: "Сійте в головах думи вольнії, / В серцях жадобу братолюбія, / В грудях сміливість до великого Бою за добро, щастя й волю всіх!" [8, с. 48]. Найвищими духовними цінностями для І. Я. Франка, що окреслюють його соціальний та естетичний ідеал, є добро, щастя й воля для всіх.

Ще одним ключовим словом для поета є слово "бій". "В бою сильніше стояти" [8, с. 48] прагне його ліричний герой, щоб "чистить чуття", "до людей безграничну будить чисту любов", "правді служити, неправду палити", "пута ламати", "в серце кривди влучать" [8, с. 48]. Саме прийом нанизування називає основні завдання борців за щастя народу. У творах поета проглядається й далека перспектива цієї боротьби:

Українська ниво!
Підоймися, колосися,
Достагай щасливо!
...І щоб світу добра служба
З твого плоду стала! [8, с. 50].

Та основною рушійною силою для борців автор вважає любов до рідної землі, до народу, до ідеї визволення. Саме ця любов формує цілісну особистість:

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить, –
Той цілий чоловік [8, с. 51].

І. Я. Франко закликає в інакомовній формі не впадати у відчай, коли борця спіткає невдача чи поразка: "Як надія пройде, / [...] як з великих доріг любові, бою за всіх / На вузькі та круті / Ти зійдеш манівці. / Зсушить серце жура, / Сколють ноги терни, / – О, тоді май життя / Вдячно ти спом'яни! / [...] Днів весни / Не забудь, не забудь!" [8, с. 51]. Інакомовність і метафоричні конструкції акцентують на авторському заклику не втрачати силу духу, пам'ятати

про своє високе призначення, служіння благородній ідеї визволення народу, подолання "великого, непроглядного горя" [8, с. 52], коли навіть дівчата "з роботи перемучені спішать, / Руки й ноги мов відрубані болять" [8, с. 53]. Письменник піднімає поряд з соціальною і гендерну проблему, бо ці суспільні умови дають дівчатам сумну перспективу: "Шлюб з нелюбом, рій дітей, Та в'їдлива свекруха, й муж лихий" [8, с. 53]. Тому, може свою кохану поет прагне зробити щасливішою. Кожен його рядок інтимної лірики просякнутий любов'ю й ніжністю до обраниці серця.

На думку В. Яременка, "інтимна лірика поета, що увійшла до збірки "Зів'яле листя", своєю красою, глибоким почуттям і сердечністю належить до найкращих зразків світової поезії. У ній хвилююче відтворено ніжну, палку, але неподілену любов ліричного героя" [11, с. 28–29]. Як цілком слушно зауважував С. Шаховський, "предмет любові мусить поетизуватись" [8, с. 90]. Поетизація образу коханої яскраво постає в поетичних звертаннях, які якнайкраще характеризують ставлення поета до жінки, яка полонила його серце. Ці поетичні звертання сповнені ніжності, складаються часом з одного слова: "горличенько" [8, с. 66], "серце" [8, с. 103], "дівчино-зірничко" [8, с. 142], "красавице" [8, с. 142], "о любя" [8, с. 149], "о зоре" [8, с. 150], "зірньо" [8, с. 165]. Часто до складу звертання входить присвійний займенник "моя", що надає пристрасного звучання, інтимізує поетичне висловлювання: "моя мила, [...] любя" [8, с. 102], "моя надіє!" [8, с. 104], "моя мило" [8, с. 283], "моє сонечко" [8, с. 359], "душе моя" [8, с. 155, 361], "моя зоре" [8, с. 157], "моя пташко" [8, с. 168], "моя зірко" [8, с. 169]. Чимало поетичних звертань посилюється епітетами та порівняннями: "О моя ясна, блискуча зірниченько" [8, с. 66], "друже мій сердечний" [8, с. 95], "гарна дівчино, пахучая квітко!" [8, с. 103], "моя розкішна, невідступна мріє" [8, с. 194], "дівчино кохана" [8, с. 228], "дівчино, моя ти рибчино, дівчино, кохання моє" [8, с. 250], "моя ти ясна, непривітна зоре!" [8, с. 148], "дівчино, з горіха зерня" [8, с. 158], "дівчино, ясна зоре!" [8, с. 158] та ін. Як бачимо, образ коханої в уяві поета найчастіше асоціюється із зіркою, зорею, ясне сяйво якої освітило й зігріло йому душу, а також із квіткою чи пташкою. Своє ніжне ставлення до коханої він намагався підкреслити пестливими формами звертань, а захоплення

передати окличними конструкціями. Яскравими постають у інтимній ліриці І. Франка епітети, спрямовані поетизувати образ коханої. Вони допомагають авторові створити портрет ліричної героїні: очі в неї "чудові, ясні, сумні" [8, с. 163], уста її "солодкий нектар" [8, с. 178], личко "рум'яне, чудове" [8, с. 142], "пречисте" [8, с. 148], "невинне" [8, с. 360], слова "щирі, милі, гарячі" [8, с. 143], "дзвінкі" [8, с. 103], поцілунок "гарячий" [95], обійми "щирі" [8, с. 95], сміх "срібний та дзвінкий" [8, с. 147], весь образ її "чистий, ясний" [8, с. 195], "такий чудовий" [8, с. 149]. Вона для ліричного "я" "ясна", "чиста" [8, с. 169], "невідлучна" [8, с. 95] і "недосягла" [8, с. 361], що манить к собі "дивною красою" [8, с. 151] та ін. У інтимній ліриці поета переважають оціночні епітети, які найчастіше виражають ставлення до обраниці серця, окреслюють гамму відчуттів, викликаних її красою. Найчастіше використовуються у творах епітети чудовий, чистий, гарячий, милий.

У поетизації образу коханої велику роль відіграють порівняння: очі коханої, "мов зорі" [8, с. 103], а коли в них не струменить взаємне почуття, то вони, "немов криниці дно студене" [8, с. 164]. Серед порівнянь поет використовує такі, які виражають ставлення ліричного "я" до коханої ("Я величався все тобою! Мов золотом, чищенням в огні, Неначе правдою самою" [1, с. 96]), не лише поетизують її образ, але й передають психологічний стан героїні й ліричного "я", наприклад, "який докір, яке страждання... / На них [очах], мов зарево червоне, займається і тоне" [8, с. 164], "усміх твій – наче під осінь / Всміхається сонце у мглі" [8, с. 163], "Образ твій яснів з душі, / Мов сонце верх калюжі" [8, с. 148]. Щоб виразніше передати настрій, світовідчуття ліричної героїні поет використовує розгорнуті порівняльні звороти: "для мене [...] ти, як цвіт, що стужі не зазнав, ні спеки як ідеал все ясний" [8, с. 169], "Забрала всі мрії, / Всі втіхи, надії. / Як весна бере з собою / Квіти запашні" [8, с. 161]. Образ коханої він порівнює то з квіткою, то з метеликом, то з місяцем. У його уяві вона постає "несміла, як лілея біла" [8, с. 177], "з зітхання й мрій уткана, із обснов сріблястих, мов метелик" [8, с. 177], "невинна, як дитина" [8, с. 177], "бліда, мов місяць" [8, с. 177], "таємна й недоступна, мов святиня" [8, с. 177] та ін.

Поетизації почуттів ліричного героя сприяє метафора: "Твоя любов підніме мя на крилах" [8, с. 98], "Твій свіжий слід я рад би цілувати / І душу тим повітрям напувати, що з твоїх уст переплива в простір" [8, с. 148], "Чом твої очі сяють тим чаром, / Що то запалює серце пожегом?" [8, с. 158], "Оком і словом стріляєш ти мітко / В серця чутливий потайник укритий" [8, с. 103], "серце треплется в грудях несамовито" [8, с. 142].

Силу пристрасності, що викликає в серці ліричного героя образ коханої, поет передає поетичними зіставленнями: "Ти океан: маниш і потопляєш, ти рай, добутий за ціну оков. Ти літо: грієш враз і громом убиваєш" [8, с. 113], "Чує серце, що в тій хвилі / Весь мій рай, був тут – отсе! / Два-три слова, щирі, милі. / І гарячі..." [8, с. 143], "Ти той найкращий спів, / Що в час вітхнення сниться... / Ти славний подвиг той, що я б на його йшов... / Невиспіваний спів, геройське поривання, / Як все найвищесчим душу я кормлю" [8, с. 144], "Ти мого страждання причино, скарбнице, що щастя дає!" [8, с. 150], "Вона, ся гарна квітка "сон-царівни", котрої розцвітом втішався я, котрої запах був такий чарівний, / Що й досі п'яна ним душа моя!" [8, с. 153], "Золоті зорі в небеснім морі, / Моргають серед ночі, та над всі зорі... внизу і вгорі – / Її чорні очі. / Голосні дзвони, срібнії тони, слух у них потопає, / Та її голос – пшеничний колос, / Аж за серце хапає" [8, с. 158]. Як бачимо, образ коханої зіставляється з весною, океаном, раєм, літом, співом, скарбницею щастя, геройським пориванням, квіткою "сон-цариці", пшеничним колосом, із зорями. Це засвідчує багатство й розгорнутість асоціативних полів у інтимній ліриці І. Я. Франка, які спрямовані на поетизацію образу коханої, передачу його почуттєвої гами.

У ліриці І. Я. Франка з метою поетизації образу коханої використовується поетична гіпербола, яка передає велич щастя від спілкування з коханою: "Якби ти слово прорекла мені, / Я б був щасливий наче цар могучий" [8, с. 141], "Всіміхнешся – й розбухане море / Поклониться твоїй красі" [8, с. 250], "За один її цілунок / Най горю сто тисяч літ! / За любов її і ласку / Дам я небо, рай, весь світ" [8, с. 180]. Поет возвеличує образ коханої. Для нього вона та, що в руці від раю ключ держала [8, с. 153].

У передачі хвилювань і любовних переживань ліричного героя відіграють риторичні запитання і оклики, які часом підсилює поетична антитеза: "І чом твій усміх – для мене скрута, / Серце бентежить, як буря люта? / Ой ти, дівчино, ясная зоре! / Ти мої радощі, ти моє горе!" [8, с. 158], "Жіноче серце! Чи ти лід студений, / Чи запашний, чудовий світ весни? / Невинності? / Чи як той стяг воєнний, / Що до побіди кличе? / Чи терни, / Чи рожі плодиш? / Ангел ти надземний, / Чи демон лютий з пекла глибини?" [8, с. 113] та ін. Використовує автор розгорнуте зіставлення, побудоване на антитезі:

Ти океан: маниш і потопляєш...

Ти літо: грієш враз і громом убиваєш [8, с. 113].

Своєрідним заключним акордом у драмі нерозділеного кохання звучать слова: "Ні, не тебе я так люблю, / Люблю я власну мрію!" [8, с. 162]. Проте, як зазначає поет, омріяна кохана є втіленням його ідеалу. "Моя розкішна, невідступна мріє... навк вписала ясний і високий Жіночий ідеал" [8, с. 194].

У його мріях постає всеохоплююче, взаємне кохання, але в дійсності воно залишалось "фантастичними думами", "фантастичними мріями". У вірші образ коханої постає як романтичний образ "дамі серця", що кличе на подвиги. І щоб завоювати її прихильність, ліричний герой вигукує:

Якби був я лицар...

Я б добувсь до тебе через мури й стіни,

Я б побив дракони, розметав руїни,

Я б здобув всі скарби, що їх криє море,

І до ніг твоїх би положив, о зоре! [8, с. 166–167].

Інакомовність цих рядків передає силу кохання до вимріяної жінки, образ якої, на переконання ліричного "я", цвістиме допоки його "спів лунає".

Однак кохання в інтимній ліриці поета постає і як нестерпний біль, втілення душевного страждання, бо не приносить щастя взаємності. Не останню роль в образній тканині таких творів відіграють епітети, які письменник майстерно вплітає в палітру своїх творів: "безнадійна любов" [8, с. 143], "не сповнене ба-

жання" [8, с. 144], "невиспіваний спів" [8, с. 144] "незгоєні рани" [8, с. 154], "невтишені жалі" [8, с. 154], "піду я сумними стежками" [8, с. 154], "тужне зітхання" [8, с. 157], "я нещасний" [8, с. 163], "ридання голосні – пісні" [8, с. 164], "в мене серце, нерви хорі" [8, с. 165], "рана сердечна" [8, с. 168], "пекельні муки" [8, с. 168], "невтишима тоска" [8, с. 169] та ін. Ці епітети передають муки страждання і розпач ліричного героя, сприяють драматизації ліричної оповіді, оскільки, як зазначає в поезії ліричне "я", любов – це "все, чим в світі я живу" [Франко 1973, с. 150]. Своєрідним застереженням для коханої звучать рядки, у яких персоналіфікується образ любові:

Та боюсь за тебе дуже,
Бо любов – то мстивий бог,
Як одно її зневажить,
Любить мститься на обох... [8, с. 150].

Ці рядки вказують на афористичність мови ліричних творів поета. У той же час, маючи у грудях палаюче любов'ю серце, ліричний герой не може собі дозволити "подумати ані на хвилину / Про власну радість і про власне щастя, / Докіль круг мене мільйони гинуть, / Мов та трава схне літом під косою, / І від колиски аж по домовину / Жиють з бідною, наче брат з сестрою" [8, с. 68]. Таким чином ліричний герой постає у творах "з собою самим у війні" [8, с. 67], але прагнення у нього одне – щастя для народу, а значить і для себе. У поезіях І. Франка особисте і громадське постає у нерозривній єдності.

М. І. Дубина зазначав: "Мотиви викриття тогочасного ладу прозвучали у збірці "З вершин і низин", яка піднесла українську політичну лірику на новий, вищий щабель" [3, с. 48].

Персоналізований образ весни, яка повинна принести розквіт, оновлення у природу й людське життя, постає у вірші "Весно, ох, довго ж на тебе чекати!", у якому автор подає ряд соціальних лих, що спіткали людей навесні:

Чом замість себе до вбогої хати
Голод і холод, руїну і страти
В гості ти шлеш?
[...] Стогін іде по селищах убогих

Діти гуртами на задавку мруть,
Сіна нема й стебельця в оборах
Гине худібка...

"Згинем, – люд шепче. – Таж горе не саме
Звикло ходить. Або пошесть прийде,
Або – не дай боже – Польща настане..." [8, 53].

У творі автор порушує ряд болючих проблем доби: соціальна незахищеність народу, голод, інфекційні хвороби, велика дитяча смертність і колоніальна залежність, яка на його думку гірша за пошесть. Прийом нанизування й зіставлення створює ефект трагіко-драматичного нагнітання. В одному з віршів циклу "Веснянки" він із болем вигукує, що рад би вмерти, щоб тільки "не чуть в серці пекучого болю, Людської муки не бачити скрізь!" [8, с. 54]. Риторичні фігури поглиблюють драматичне світовідчуття автора, засудження ним антинародної політики панівної соціальної системи, яка скувала "думку людську" [8, с. 55], облела "путами віковими" [8, с. 55], а "тьма й неволя п'є народну кров" [8, с. 56]. Автор викриває і представників "чистого мистецтва", які встановили моду співати "про красу природи / Ніж про людський плач" [8, с. 56]. Ці рядки співзвучні з рядками П. Грабовського з вірша "Я не співець чудовної природи...". Поети опозиціонують себе відносно реакційних сил у суспільстві й мистецтві.

Поет акцентує на власній концепції дійсності, використовуючи епітети ("селища бідні", "непожиті хатки", "обдерті і пусті стодоли", "люд темний, сумовитий, голий" [8, с. 58], "сірі, безутішні Мгли, що стоять на нашім виднокрузі!" [8, с. 59], "сльози вічні", "спів жалібний" [8, с. 59], "задума тяжка", "думи скорбні" [8, с. 61], "ти проклятий один серед них" [8, с. 64] та інші), метафори ("в серці важкий сум і жаль" [8, с. 63], "ходжу... з горем в серці нестерпно важким" [8, с. 64], "Якби в сльози крива вії знов Міг я все своє горе розлить" [8, с. 65], "думок сную чорную ткань" [8, с. 67], "Чи скоро то горе згасить / В моїм мізку думки огняні" [8, с. 67] та ін.), антитези ("...яснее небо, [...] / Тут сльози, ти радість голосиш, / Ти запах свободи приносиш, / А тутка понура тюрма, могила пісна і німа" [8, с. 64]), порівняння ("скорбних мислей рій летить, / Мов чорна хмара небо криє" [8, с. 61], "надії, [...] що серце, мов змії, гризуть і палять!" [8, с. 63],

"Я блукаю мов звір серед гір" [8, с. 64], "самотою ходжу я, мов блуд" [8, с. 64] та ін.).

У рядках поезій І. Я. Франка вчуваються також і Шевченківські ноти спалення "оскверненої землі":

І вмить спалить всю землю тую
З всіма неправдами її... [8, с. 61].

Ліричний герой І. Я. Франка потерпає від того, що не може надати допомогу народу, що "стогне в тьмі", а ще тяжче йому "гаряче бажати / Волі, правди, братньої любови, / Шарпатись у путах, гризти грати, / А на волю встати не могли" [8, с. 63]. Повтор слова "докіль" акцентує на нетерпимості автора до явищ, які відбуваються у дійсності і на невтомимому прагненні змінити соціальний устрій:

Докіль ще недосяглим ідеалом
Для мільйонів ситість, тепла хата, –
Докіль на лицах сльози, ніби ралом,
Борозди риють... [8, с. 68].

Поет обурюється блиском пануючих та приреченістю бідуючих, використовуючи антитезу, оголює соціальні вади доби:

Мруть з голоду бездомні сиротята.
Пишаються під небом ті блискучі
Гнізда розпусти, зопсуття й обмани
І світ заражують...

"Стовпи" отруту ллють в народні рани...

Люд трупом стелють люті тамерлани! [8, с. 68]

Гнівне слово поета увиразнене протиставленням епітетів "бездомні" – "блискучі" у значенні знедолені – багаті, низкою взаємопідсилюючих метафор і зіставленням катів народу з тамерланами, що має оціночний потенціал, викриваючи антинародну політику можновладців. Це дає можливість автору створити художнє узагальнення соціального свавілля. Себе поет позиціонує і постає, за його словами, як "слуга нещасних", готовий працювати "словами і руками Без бажань власних, без вдоволень власних" [8, с. 69]. Ця позиція автора співзвучна з Шевченківською:

...Возвеличу
Малих отих рабів німих
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово [10, с. 436].

Ліричний герой поезій І. Франка відносить себе до тих людей, що "хотять / Перетворить, перевернуть, / Звалити" існуючий "суспільний лад" [8, с. 71]. Він мотивує це прагнення такими рядками: "За те, що паном в нім багач, / А гнесь слугою люд німий, / За те, що чесна праця в нім Придавлена, понижена... / За те, що лєсь мільйонів кров / По прихоті панів, царів..." [8, с. 72].

Викривальний пафос твору "На суді", що входить до циклу "Думи пролетарія", посилюється повтором фрази "за те". Повтор на різних рівнях ієрархічної системи художності властивий мовностилістичній палітрі І. Я. Франка. Не можна не погодитись із думкою, що типовий франківський прийом: "розгорнене порівняння, споріднене з народнопоетичним засобом психологічного паралелізму, що переростає в соціальну картину алегоричного звучання" [4, с. 116].

Важливу зображально-виражальну роль у поезиці І. Франка відіграють поетичні звертання, епітети, метафори, порівняння, гіперболи, антитези, зіставлення майстерно вплетені письменником в образну палітру творів. Саме ці художні засоби виражають життєве кредо поета-громадянина, розставляють акценти щодо громадянської позиції автора, передають гаму почуттів ліричного героя, малюють витончений образ коханої жінки.

Помітну роль в образній структурі творів відіграє персоніфікація, що постає як одна із провідних ознак поезики ліричних творів митця. У ліричних поезіях персоніфікуються образи сонця, весни, неба ("Лице небесне прояснилось"), землі ("Так, ти одна..."), серця, любові дум та ін.

Мова творів І. Я. Франка афористична, багата на художні засоби ("Горе тому, хто підносить Самовільную війну" [8, с. 76], "не в людях зло, а в путах тих, / Котрі незримими вузлами / Скрутили сильних і слабих з їх мукою і їх ділами" [8, с. 77], "Сій, хоч не твійов / Руков пожате буде жниво!" [8, с. 78], "В власнім краю сам свій пан" [8, с. 81], "Ніде той не дійде,

/ Хто не має цілі" [8, с. 85], "Пісня і праця – великі дві сили! / Їм я до скону бажаю служити" [8, с. 90], "В пісні те лиш живе, що життя дало" [8, с. 90], "Ні, хто не любить всіх братів, / Як сонце боже, всіх зарівно, / Той щиро полюбить не вмів / Тебе, кохання Вкраїно!" [8, с. 94], "В наших серцях сила, / Котрої ржа спідлення не з'їсть" [8, с. 95], "Не знає стін, перегород любов" [8, с. 95], "Де поставить кого доля, / Там і стій!" [8, с. 102], "Судить мене, та вас осудить час!" [8, с. 121], "Любов людей, мов хліб той до засіка, / Громадь і степенуй в любов до чоловіка!" [8, с. 123], "Хто з злом не боресь, той людей не любить" [8, с. 123] та ін.). Найбільш активно письменник використовує епітети як виражального, так і зображального характеру, порівняння розгорнуті й нерозгорнуті, різнопланові зіставлення, метафори, антитези, паралелізми, стилістичні фігури та інше з метою розставити смислові акценти, увиразнити ідейно-художнє спрямування твору, передати особливості світовідчуття автора, ліричного героя чи ліричного "я".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецький О. Поезія Івана Франка / О. Білецький // Українські дожовтневі письменники: збірник літературно-критичних матеріалів / Упоряд. В. Ф. Шевченко та ін. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 192–197.
2. Дей О. Пісня в житті Івана Франка / О. Дей // Народні пісні в записі І. Франка. – Львів, 1996. – С. 36–39.
3. Дубина М. Іван Франко / М. Дубина // Українська література. – К., 1996.
4. Іван Франко – майстер слова і дослідник літератури ; за ред. М. Т. Яценка. – К. : Наук. думка, 1981.
5. Ільницький М. Біль, обернений у слово / М. Ільницький // Дивослово. – 2000. – № 8. – С. 2–7.
6. Колесник П. Художня творчість Франка / П. Колесник // Франко І. Вибрані твори : у 3 т. – К. : Дніпро, 1973. – Т. 1. – С. 5–39.
7. Коцюбинський М. Твори : у 6 т. / М. Коцюбинський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – Т. 4. – С. 58–59.
8. Франко І. Вибрані твори : у 3 т. / Іван Франко. – К. : Дніпро, 1973. – Т. 1.
9. Шаховський С. Майстерність Івана Франка / С. Шаховський. – К., 1956.
10. Шевченко Т. Подражаніє 11 псалму / Т. Шевченко // Кобзар. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2004. – С. 436.
11. Яременко В. До всіх народів і до всіх віків... / В. Яременко // Гаєвська Н. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХІХ ст. : у 3 кн. – Кн. 3 – К., 1997. – С. 28–29.

Надійшла до редколегії 13.09.16

L. Stryuk, PhD in Philological sciences, Prof.
SHEE "Kryvyi Rih Pedagogical Institute"
G. Shalatska, PhD in Philological sciences, Assoc. Prof
SHEE "Kryvyi Rih Pedagogical Institute"

THE ARTISTICS FEATRES IVANA FRANKO'S LYRICS

The article studies artistic features of civil and intimate lyrics I. Franko. The important role of epithets, comparisons, metaphors, poetic references, antithesis, comparisons, parallelisms, dissent, repetitions and rhetorical figures in the poet's artistic palette is proved.

Key words: *artistic means; artistic techniques; tropes; artistic details; stylistic figures.*

УДК 821.161.2.09

В. І. Сулима, канд. філол. наук, старш. наук. співроб.
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, м. Київ

ІВАН ФРАНКО ПРО ВІЗАНТІЙСЬКИЙ ПРОТОПЛАСТ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТОПИСАННЯ

Ідеться про працю Івана Франка в галузі наукових досліджень впливів візантійської літератури на українську стародавню писемність. Візантійські хроніки, на думку Івана Франка, були важливим протопластом/прототекстом українського літописання. Це вводило українську літературу в загальноєвропейський (християнський) контекст і забезпечувало її прочитання на рівні цивілізаційного інтертексту.

Ключові слова: *візантійські хроніки; українське літописання; протопласт; прототекст.*

Як відомо, у дослідницькій моделі І. Франка-медієвіста, зокрема в його модерному інтерпретаційному ресурсі, важливим компонентом був багатоплановий опис динамічної інтертекстуальності давньої й нової української літератури, здатності національної літератури до інтегрування найважливіших явищ літератури світової. Ті явища у творах українських авторів ставали більш-менш помітним *протопластом* – серед них і історичні сюжети й мотиви. Називаючи візантійські джерела *протопластом* української давньої літератури, власне ступаємо слідами Івана Франка, видатного теоретика й історика нашої літератури.